

МАТЕРІАЛИ РАДЯНСЬКИХ СПЕЦОРГАНІВ ПРО УКРАЇНСЬКЕ І ПОЛЬСЬКЕ ПІДПІЛЛЯ НА ДРОГОБИЧЧИНІ (СЕРПЕНЬ–ВЕРЕСЕНЬ 1944 Р.)

Літо 1944 р. стало черговим переломним етапом в історії Дрогобиччини. Завершувалася нацистська окупація, зі сходу наступали війська Червоної армії. Упродовж червня-липня німецька влада поступово евакуювалася з Дрогобича. Як відомо, 5 серпня 1944 р. було створено 4-й Український фронт, для військ якого Дрогобич став першим звільненим від німців містом. Загалом бійці 167-ї радянської дивізії значних боїв за Дрогобич не вели. Лише зранку 6 серпня тривав невеликий бій на території заводу “Польмін”. До 8.30 год ранку Дрогобич був захоплений радянськими військами.

Услід за червоними військами до Дрогобича увійшли представники радянських органів влади, зокрема й сформованих незадовго перед цим обласних управлінь НКВС і НКДБ. Безумовно, повертаючись у звільнений від німецької окупації регіон, радянські спецоргани активно збирали інформацію про політичне, соціальне, економічне, культурне становище Дрогобицької області. Передовсім їх цікавили військово-політичні сили, які мали вплив у краї в цей переломний період та були відверто вороже налаштовані до радянських властей – організовані структури українського визвольного руху та польського руху опору¹.

До нашого часу дійшли два документи радянських спеціальних служб, які власне до певної міри відбивають наявні в “чекістів” знання про антирадянський рух на Дрогобиччині. Зберігаються вони у Державному архіві Львівської області (фонд документів Дрогобицького обкому КП(б)У України). Обидва російськомовні, машинописні й позначені грифом “Цілком таємно”. Перший – “Довідка про пророблену агентурно-оперативну роботу по боротьбі з бандитизмом у Дрогобицькій області за серпень місяць 1944 року” датований 5 вересня 1944 р., помічений канцелярським номером (№ 01/56) і підписаний начальником Управління НКВС Дрогобицької області генерал-майором О. Сабуровим². Другий документ – “Довідка про становище в Дрогобицькій області” – датовано 7 вересня 1944 р. і підписано виконувачем обов’язків начальника Управління НКДБ Дрогобицької області майором держбезпеки М. Морозом³. Адресати документів не вказані, але очевидно вони скеровувалися партійному керівництву Дрогобиччини, котре прагнуло ознайомитися з реальним станом справ в області. Ці документи створені через місяць після захоплення Дрогобича і за місяць до цілковитого опанування території Дрогобицької області радянськими військами (що відбулося, як відомо, 8 жовтня 1944 р.).

Як свідчить перший документ, органи НКВС основним своїм противником уважали “націоналістичну течію”, котру трактували як інспірацію німецької таємної державної поліції – гестапо. Саме тому у цьому документі майже за півроку до відомого виступу заступника голови Раднаркому та наркома закордонних справ УРСР Д. Мануїльського, котрий 6 січня 1945 р. вжив термін “українсько-німецькі націоналісти”⁴,

було використано неадекватно сконструйований ідеологічно-пропагандистський шаблон “німецько-українська націоналістична течія”.

Працівники НКВС мали чітке розуміння про розкол у націоналістичному русі і наявність двох його течій: бандерівської та мельниківської. Хоча організаційним утіленням останньої вважали винятково Український центральний комітет на чолі з В. Кубійовичем. Безумовно, мельниківці мали вплив на діяльність цієї організації, проте в її структурах, особливо в низових осередках (Українських допомогівих комітетах), працювало чимало членів ОУН(б). Прикладом може бути постать Володимира Кобільника, котрий у липні–вересні 1941 р. був референтом з питань ідеології Дрогобицького обласного проводу ОУН(б)⁵, а з вересня 1941 р. легально працював санітарним референтом Українського окружного (термін “допомоговий” в Галичині не прижився) комітету в Дрогобичі⁶. Інший приклад – Григорій Дулин, який у 1943 р. очолив реферат хліборобського вишколу молоді Стрийської філії товариства “Сільський господар” (воно діяло під егідою УЦК). Водночас він був членом українського націоналістичного підпілля і виконував функції референта пропаганди Стрийського окружного проводу ОУН під псевдо “Максим”, “Всеволод”⁷.

Зафіксовано в документі й наявність на Дрогобиччині структур польського підпілля, зокрема Армії Крайової та “Польської організації підпільної”. Сформований в Дрогобицькій області у першій половині 1944 р. гірсько-стрілецький полк АК, який складався з трьох батальйонів (у Бориславі, Самборі і Дрогобичі), як зауважив О. Сабуров, до кінця серпня було обеззброєно та ліквідовано. Як відомо, ще 30 червня Південно-західний (Дрогобицький) інспекторат АК було передано до Станіславського підокругу АК, а на початку липня в районі Дрогобич – Стрий, за планом полковника В. Філіпковського, з місцевих відділів АК (620 бійців) та польської самооборони (120 осіб) мала утворитися 11 піхотна дивізія. Хоч ці плани не реалізувалися, проте відділи АК у липні-серпні 1944 р. на Дрогобиччині вели деякі бої з німцями. Зокрема, у лісах біля Самбора бої з німцями проводили партизанські загони на чолі з хорунжим А. Екертом (“Погарда”) (близько 100 бійців) і підхорунжим Ю. Дроздом (“Тіт”) (15 – 20 бійців). 26 липня після відступу німецьких військ польські загони зайняли Самбір. Командування над містом прийняв комендант Самбірського району підпоручник Я.Єндрахович (“Промінь”). Незабаром, однак, німці, повернувшись і аківці змушені були вступити з ними у бій. Не отримавши підтримки з боку радянських військ (на це й сподівалися в рамках акції “Буря”), вони залишили місто і повернулися в ліси. Під час боїв загинуло 74 польських партизанів⁸. Незабаром з вимушеної згоди свого командування формування АК справді були роззброєні радянськими частинами. Проте, на думку представників НКДБ, поляки здали далеко не всю зброю.

Про діяльність “Польської підпільної організації” маємо цікаві джерела оунівського походження (опубліковані нами в 2008 р.⁹). Так, за протоколом зізнання (проведеного СБ ОУН) члена польської націоналістичної організації Тадеуша Скібінського від 26 квітня 1944 р. дізнаємося, що для протистояння українцям у Бориславі та на прилеглих теренах була створена польська націоналістична організація “Польська організація Підземна”. Головна мета її діяльності – підкріплення терену задля того, щоб у відповідний момент захопити дану територію і добитися її входження до складу Польщі. До організації належали люди, які пройшли військову службу у польській армії та невійськові, але вишколені особи. На терені Борислава вона нараховувала 5000 членів, включно з жінками, з них – військових близько 2000, військово вишколених – 1500, решта – невійськовий та санітарний персонал. У складі “Польської організації

Подземної” діяла боївка, яка у січні 1944 р. в с. Грималові Бродівського району Львівської області вбила 3-х українців. Це свідчить про розгалуженість дій цієї організації. Крім того, вона вела внутрішню і зовнішню пропаганду. Внутрішня проводилася серед польського населення з метою об’єднати всіх поляків для спільної боротьби проти зовнішнього ворога – Німеччини та внутрішнього – українців. До радянської влади організація, за висновком оунівців, ставилася толерантно¹⁰. Власне українське підпілля завдало значного удару по ПОП ще весною 1944 р., але вона, як свідчать публіковані документи, продовжувала існувати й далі.

Органам НКДБ і НКВС було добре відомо про зосередження відділів УПА у гірській, південно-західній частині Дрогобицької області. За їхніми підрахунками їх чисельність складала аж по 1 тис. вояків у кожному. Звісно, це однозначно перебільшення¹¹. Хоча, згідно з підрахунками Л. Шанковського, влітку 1944 р. на Дрогобищині нараховувалося 4340 озброєних вояків УПА та підпільників ОУН¹². На той час енкавебістам було відомо про плани командування УПА перевести свої відділи через лінію фронту й зосередити їх у тилу Червоної армії. Знали вони й про концентрацію повстанських відділів та керівництва Дрогобицького обласного проводу ОУН(б) на Сколівщині (у гористій місцевості власне й планувалося перетнути фронт). Щоправда, чисельність куреня “Скажені” під командуванням “Різуна” значно перебільшена¹³. Упадає в око, що радянські спецоргани знали псевда керівників підпілля та повстанських груп, але не знали (або просто не вказували у цих документах) справжніх імен і прізвищ провідників: “Різуна”-“Трегіта” – Василь Андрусyak, “Шпака”-“Марка” – Зіновій Благий (провідник Дрогобицького обласного проводу ОУН(б)), “Дзвінчука” – Іван Белейлович (командувач ВО “Маківка”) та ін.

Відомо, що на Сколівщині для переходу фронту було зосереджено декілька куренів із різних тактичних відтинків, з яких 22 серпня 1944 р. сформовану оперативну групу “Карпати” на чолі з О. Луцьким-“Богуном”. До неї увійшли закерзонські курені “Лемківщина-Захід” (командир Василь Мізерний-“Рен”) і “Лютий” (командир Михайло Гуштак-“Євген”). Разом вони нараховували 1081 стрільця у складі 10 сотень. Крім цього, до оперативної групи (ОГ) приєдналися старшинська школа “Олені” та курінь “Скажені” із ТВ-22 “Чорний ліс”. Всього ОГ нараховувала 3400 вояків. Для переходу фронту на Сколівщину також прибула сотня “Опришки” (командир Володимир Депутат-“Довбуш”) із ТВ-23 “Магура”, штаб ВО 5 “Маківка” з охороною, ГВШ УПА на чолі з О. Гасиним-“Лицарем”-“Дором”, інші відділи й клітини теренової сітки¹⁴.

Управління НКВС Дрогобицької області впродовж серпня 1944 р. вело активний облік підпільних і повстанських груп. У підписаній О. Сабуровим довідці зазначено, що на теренах області діє щонайменше 18 “бандформувань” чисельністю до 2 тис. осіб. Крім цього, було обліковано до 17 “таємних незброєних організацій УПА” (можливо йдеться про структури ОУН – проводи і референтури різних рівнів) чисельністю до 1 тис. осіб. Серед найбільш “заражених бандитизмом” районів начальник Дрогобицького обласного Управління НКВС уважав Комарнівський, Ходорівський, Рудківський, Самбірський, Судово-Вишнянський, Дрогобицький, Новострілицанський і особливо Турківський та Сколівський райони. В останніх зафіксовано пересування куреня “Скажені” під командування В. Андрусyака-“Різуна” та куреня на чолі з “Помстою”. Причому енкавеєсівці знали кількість сотень у складі цих куренів.

В обох документах згадується напад сотень УПА під командування Василя Росяка-“Водяного” та “Пугача” на районний центр Комарно 20 серпня 1944 р. Щоправда, О. Сабуров додав інформацію про успішну контроперацію щодо повстанців,

у результаті якої їм було завдано відчутних утрат. Згідно з пізнішою інформацією, яка потрапила до працівників НКВС, напад на Комарно здійснювала лише група “Пугача”, котрий через кілька днів загинув унаслідок контроперації¹⁵. Результати ж боротьби з ОУН і УПА в друкованих документах різняться. Так, виконувач обов’язків начальника Дрогобицького обласного Управління НКДБ М. Мороз, повідомляючи про велику протиповстанську операцію, проведену з 18 серпня 1944 р. частинами 4-го Українського фронту, військами НКВС та апаратами НКДБ і НКВС, зазначає, що за неповними даними було вбито 1174 повстанці і підпільники, захоплено в полон 1180 (сукупність повстанських втрат – понад 2300 осіб). Однак серед здобутих трофеїв вказує лише 423 гвинтівки, 34 автомати, 26 кулеметів, 8 мінометів. Цим можна озброїти максимум 500 вояків. Очевидно, число втрат з боку ОУН і УПА різко перебільшене.

Натомість керівник обласного Управління НКВС О. Сабуров, згадуючи про низку проведених операцій у серпні 1944 р. зазначає, що “силами оперскладу УНКВС, внутрішніх військ НКВС і частин Червоної Армії” було знищено 158 “бандитів”, захоплено в полон – 595 (тобто загальні втрати повстанців – понад 750 осіб). При цьому серед збройних трофеїв вказує 126 гвинтівок, 52 автомати, 42 револьвери, 9 кулеметів. Цього мало б вистачити на приблизно 250 бійців. Тож і тут бачимо завищені цифри ліквідованих учасників визвольного руху. У разі ж прийняття адекватності зазначених чисел доведеться зробити висновок про знищення радянськими військами і спецорганами беззбройних людей.

Важливою проблемою для тогочасних радянських властей було проведення мобілізації в Дрогобицькій області, що знайшло відображення і в аналізованих нами довідках. О. Сабуров резюмував про 13 тис. осіб, які протягом серпня 1944 р. ухилилися від призову до Червоної армії. Він також навів і конкретні обчислення щодо деяких районів області. Так, у Комарнівському районі мобілізації підлягало 2244 особи, але ухилилися від цього обов’язку 1657 чол. (73,8 %). У Новострілищанському районі кількісні показники ще більш вражаючі – з 2500 тис. призовників до військоматів з’явилися 184 (7,3 %). Уважаємо, що ці показники сміливо можна екстраполювати на усю Дрогобицьку область.

Начальник Дрогобицького обласного Управління НКДБ М. Мороз не оминув увагою й німецьку агентуру, яку формували СД і Зіпо впродовж окупації. Навіть навів приклад німецького агента поляка Едварда Петруняка, завербованого ще обершарфюрером СД Лявфманом (загинув 30 листопада 1943 р. у бою під Недільною із куренем Української народної самооборони¹⁶). Слід відзначити, що СД й справді мала широку агентуру на окупованих землях. Радянські спецоргани, як свідчать документи, до березня 1947 р. виявили агентурну сітку СД на Дрогобиччині чисельністю 162 особи¹⁷.

Загалом вважаємо опубліковані документи доволі цікавим репрезентативним джерелом як до історії діяльності радянських спецорганів, так і українського визвольного руху та осередків польського підпілля на Дрогобиччині у серпні 1944 р. Документи друкуються без купюр. Вставки у тексті подано в квадратних дужках [...]. У виданні максимально збережено лексику, авторські та редакторські особливості джерел. Без змін подано власні та географічні назви. Згідно з сучасними нормами виправлено пунктуацію, вживання лапок. Кожен документ супроводжується легендою, в якій зазначено місце зберігання документа (скорочена назва архіву, номер фонду, опису, справи, аркушів).

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО ЭКЗ № _____

Справка
ОПРОДЕЛАННОЙ АГЕНТУРНО-ОПЕРАТИВНОЙ РОБОТЕ
ПО БОРЬБЕ С БАНДИТИЗМОМ ПО ДРОГОБЫЧСКОЙ ОБЛАСТИ ЗА
АВГУСТ МЕСЯЦ 1944 ГОДА.

1. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛИТИЧЕСКОЙ ОБСТАНОВКИ ОБЛАСТИ.

За время оккупации немцами области, усилилось националистическое течение, которое главным образом направлено против Советского правительства немецким ГЕСТАПО.

Немецко-украинское националистическое течение развивалось по двум главным линиям:

- а/ По линии О.У.Н под руководством центрального проводника ОУН Бандера.
- б/ По линии УЦК, руководство которым возглавлял полковник МЕЛЬНИК.

Кроме украинского националистического течения в Дрогобычской области, были Польские националистические организации, так называемые; “Организация Краевой Армии” сокращенно “АК” и “Польская Организация Подземная” сокращенно “ПОП”. Все они являются националистическими направленными против Советского Союза, руководство ими возглавлялось с Лондона СИКОРСКИМ, после смерти СИКОРСКОГО стал руководить НИКОЛАЙЧИК.

ОУН в Дрогобычской области, как и в других Западных областях кроме своих подпольных организаций ОУН, сформировали вооруженные отряды-УПА.

УЦК кроме всех услуг немцам, которые они на протяжении всей немецкой оккупации были организаторами всех проводимых немецких мероприятий. В 1943 году по приказу Гитлера УЦК стал главным организатором дивизии “СС” “ГАЛИЧЧИНА”.

АК в Дрогобычской области организовал полк с трех батальонов: один батальон в БОРИСЛАВЕ, второй в г. САМБОРЕ и третий в г. Дрогобыче.

После освобождения области Красной Армией от немецких оккупантов, на территории области отдельные сотни УПА развернули бандитскую деятельность. Другие же в прифронтовой полосе и там где стоят части Красной Армии, бандформирования имеют установку от УПА активных действий не производить пока не уйдут воинские части.

Имеются также мелкие группы немецких солдат и офицеров оставшиеся в окружении, которые скрываются в лесах. Кроме этого в лесах много скрывается солдат разбежавшихся с дивизии “СС” “ГАЛИЧЧИНА”.

Таким образом в области учтено:

- а/ бандформирований 18 с общим количеством участников до 2000 человек.
- б/ скрытых не вооруженных организаций УПА до 17 с численностью до 1000 человек.
- в/ немецких солдат и офицеров до 500 чел.
- г/ солдат с дивизии “СС” “ГАЛИЧЧИНА” и полиции разбежавшихся по лесам – 1000
- д/ принявших немецкое подданство “Фольксдойче” – 405 семейств
- е/ уклонившихся от призыва в Красную Армию и скрывающихся в лесах – 13000 человек.

РАЙОНЫ НАИБОЛЕЕ ПОРАЖЕННЫЕ БАНДИТИЗМОМ. 1 КОМАРНОВСКИЙ

На территории его действуют две сотни УПА руководимые РОСЛЯКОМ псевдоним “ВОДЯНОЙ” и “ПУГАЧЕМ”, фамилия последнего не установлена.

Активными действиями бандитов в Августе месяце убито работников военкомата и воинских частей – 8, ранен – 1, уведено в лес – 4.

20-21 Августа, силами опергруппы УНКВД и ротой 17 бригады внутренних войск НКВД проводилась операция по ликвидации сотен “ВОДЯНОГО” и “ПУГАЧА”. В результате операции убито бандитов – 28, задержано – 26, взяты трофеи. 22 Августа остатки этих бандгрупп при отходе на юг наткнулись на воинскую часть в завязавшемся бою убитыми – 15, и пленными – 9 чел. оставили на поле боя – 4 пулемета.

По району подлежало призыву в Красную Армию – 2244 чел., явилось на призывные пункты – 549 чел., уклонилось от явки на призывные пункты – 1657 человек которые ушли в леса и являются базой бандгрупп УПА.

2 ХОДОРОВСКИЙ

На его территории установлено 5 мелких бандгрупп УПА, общим количеством в 68 человек. Кроме этого в ряде мест зарегистрировано несколько других групп бандеровцев численностью от 30 до 50 человек. Бандиты совершают нападения на совпартактив, работников НКВД, мелкие подразделения воинских частей. Состав бандгрупп непрерывно пополняется за счет уклонившихся от призыва в Красную Армию, которых насчитывается по району до 1120 человек.

3 РУДКОВСКИЙ

В районе оперирует бандгруппа свыше 200 чел. Кроме того в лесах скрывается 1925 чел. уклонившихся от призыва в Красную Армию. 19 Августа в селе ГАШАНЫ бандиты разоружили небольшую группу бойцов сельской самообороны. В этот-же день в двух других местах бандитами обстреляны две группы красноармейцев.

4 САМБОРСКИЙ

В разных местах района установлено 5 мелких бандгрупп от 12 до 30 чел. в каждой и две крупных бандгруппы, одна в 100 чел. и вторая в 200 чел. Бандеровцы ведут усиленную агитацию направленную на срыв мобилизации, в результате чего укрывшись в лесах не явилось на призывные пункты 1925 чел. которые являются прямой базой для роста бандгрупп.

5 СУДОВО-ВИШНЯНСКИЙ

На территории района оперирует несколько бандгрупп УПА, общим количеством до 200 чел. Особой активности бандиты пока не проявляют, ограничиваются редким нападением на отдельные группы бойцов и работников райвоенкомата, но есть реальная опасность увеличения численности банд за счет уклонившихся от призыва в Красную Армию, которых в районе насчитывается до 1450 чел.

6 ДРОГОБИЧСКИЙ

22 Августа в 12 километрах от города ДРОГОБЫЧА в сторону гор. СТРИЙ бандой УПА был обстрелян батальон связи передвигавшийся на фронт. В бою убито

бандитов 13 чел. Захвачено 15 с четырьмя пулеметами. 29 Августа в том-же районе бандиты ружейно-пулеметными огнем сбили самолет У-2 8 вождушной армии, погибли подполковник и летчик. Эти бандитские проявления свидетельствуют о том, что в районе действует крупная банда УПА. Это также подтверждается и тем, что 18 Августа в районе села БОЛ[О]КОВЦЫ немцы с самолета выбросили 3 ящика автоматов и патрон к ним.

7 НИКОЛАЕВСКИЙ

Район характерен наличием на его территории значительного количества немецких солдат и офицеров укывшихся в лесах после продвижения фронта на запад. Всех их насчитывается свыше 500 чел., что подтверждается показаниями 37 немцев захваченных на территории района в разное время.

8 НОВОСТРИЛИЩАНСКИЙ

Обстановка в районе говорит о наличии в нем ОУНовских организаций, которые сорвали учет о мобилизацию военнопленных. До сего времени не удалось провести учет, а из – 2000 – 2500 военнопленных явились в военкомат только 184 чел.

Наиболее крупные банды зарегистрированы по СКОЛЕВСКОМУ и ТУРКОВСКОМУ – районах – курень “РЕЗУНА” из 4-х сотен курень “ПОМСТВА” – из 3-х сотен.

II. ОПЕРАТИВНЫЕ МЕРОПРИЯТИЯ УПРАВЛЕНИЯ ПО ОБЛАСТИ.

Свою оперативную работу, управление проводит по трем линиям:

а/ Насажение агентуры в районах и городах внутреннего назначения, внедрения бандформирования и подпольные организации – маршрутного назначения. С целью освещения лесов и сел которые заражены бандитизмом- осведомительного назначения, путем устанавливать участников бандформирований, подпольных организаций и местонахождения банд, подпольных организаций и установления связи бандитов с населением.

б/ Работа над семьями бандитов. На основе обещания Н. С. ХРУЩОВА о явке с повинной в органы НКВД и путем предупреждения, что если члены семьи не явятся с повинной, семья будет выслана. По выселению проводим подготовительную работу. Операция по выселению зависит от ж.д. транспорта.

в/ На основе агентурной разработки, вооруженными силами ликвидация банд-групп и подпольных организаций

В результате агентурно-оперативной подготовки, нами проведено ряд операций силами оперсостава УНКВД, внутренних войск НКВД и частей Красной Армии

Убито бандитов 158

Пленировано 595

Взяты трофеи в боях и из'ято у населения

Пулеметов 9

Автоматом 52

Револьверов 42

Винтовок 126

ПТР 5

Гранат разных 65

Мин 14

Патрон разных 18815

Тол 1 тон.

Автомашин груз. 1

По агентурным данным и показаниям арестованных, бандформирования разбиваются на мелкие группы, часть из них разошлись по селам на время когда уйдут воинские части.

Руководители и участники УЦК частично ушли с немцами, а остальная часть в подполье в объединении с ОУН, из них за последнее время много устраивается на работу в советские органы, на предприятия и на ж.д. транспорт.

Управлением разработаны оперативные мероприятия по изучению подполья ОУН и ликвидации банд УПА. Для чего используются три погранотряда НКВД и батальон внутренних войск НКВД, дислоцирующихся в нашей области.

НАЧАЛЬНИК УНКВД ПО ДРОГОБЫЧСКОЙ
ОБЛАСТИ ГЕНЕРАЛ МАЙОР /А. САБУРОВ/

№01/56

“5” Сентября 1944 года

гор. ДРОГОБЫЧ

ПРИМЕЧАНИЕ: Указанный полк сформированный “АК” так называемый 6 горно-стрелковый полк. Управлением легализован и разоружен.

НАЧАЛЬНИК УНКВД ПО ДРОГОБЫЧСКОЙ ОБЛАСТИ

Державний архів Львівської області. – Ф. 5001. – Оп. 6. – Спр. 46. – Арк. 31 – 34.
Оригінал. Машинопис.

Документ 2

Совершенно секретно

СПРАВКА

О положении в Дрогобычской области.

К моменту прихода частей Красной Армии на территорию Дрогобычской области, особенно в ее Юго-западной части оперировали крупные банды УПА, насчитывающие в своем составе по 1000 человек и больше.

В основном в своем большинстве эти банды состояли из бывших ССовцов дивизии “Галичина”, полицейских, немецких пособников, бежавших с Востока в немецкий тыл, боясь ответственности перед Советской властью за совершенные ими преступления.

С приближением частей Красной Армии, банды УПА согласно приказа своего командования отходили в Карпатские горы, имея задания сконцентрировать силы для активной борьбы против Советской власти в тылу Красной Армии.

Из имеющихся в распоряжения УНКГБ материалов известны места крупной концентрации банд УПА: в Станиславской области – “Черный лес” – банда “РЕЗУНА”,

несколько тысяч человек и в лесах Сколевского района, Дрогобычской области, несколько тысяч человек, куда также ушло руководство Дрогобычского, Бендеровского Обласного провода ОУН – “ШПАК”, “МАРКО”, “РУБАНЬ”, “ДЗВИНЧУК”, “НОМАТ” и другие.

В середине августа с.г. в связи с опубликованием приказа о призыве военнообязанных в ряды Красной Армии руководство ОУН и УПА использовали это мероприятие в своих целях. Путем широкой националистической пропаганды, а в ряде районов путем насилия и террора, банды УПА срывали мобилизационные мероприятия, выполнения сельхозкампаний, угоняли население в лес, уничтожали польское население, убивали бойцов и офицеров Красной Армии, работников Райвоенкоматов, совершали налеты на совпартактив, распространяли националистические листовки и обращения.

Наиболее пораженными банд-проявлениями в области являются районы: Мостисский, Судово-Вишенский, Рудковский, Комарновский, Николаевский, Крукевичский, Дублянский, Медыничский, Добромильский, Стрийский, Журавинский и другие.

Приводим наиболее характерные факты активных бандпроявлений в районах области:

19-го августа с.г. для усиления работы по призыву, РК КП/б/У в Комарновском районе направил группы райпартактива в села Татаринив, Мала-Гаражана, Поверчив, Колотрубы¹⁸. По дороге эти группы были обстреляны, а затем в с. Татаринив окружены у здания сельского совета бандой УПА численностью до 60 человек. В результате столкновения группа разбежалась, а 6 человек /3 из местных жителей работники района и 3 из 1-й Гвардейской армии/, захвачены и уведены бандой.

В ночь на 20-е августа банда “ВОДЯНОГО” /РОССЯК Висилий/ в количестве до 300 человек напали на Райцентр Комарно. Об’ектом нападения оказалась почта, а затем служба ВНОС воинской части № 03098. Находившиеся там 4 бойца – девушки, будучи вооружены винтовками оказали сопротивление банде, убили и ранили нескольких бандитов, но в помещение к себе не пустили.

В след за этим, банда окружила здание РО НКГБ и НКВД, в котором собрались все сотрудники и бойцы истребительного батальона в количестве 18 человек.

Бой продолжался несколько часов. Бандиты были вооружены крупнокалиберным, станковым и ручным пулеметами.

Банде удалось проникнуть в КПЗ и с возгласами “Слава Бандере”, освободить арестованных, после чего с песнями ушла из села.

Потерь с нашей стороны нет. Убиты и ранены несколько бандитов.

Оперировавшая на территории Добромильского района банда УПА, возглавляемая представителем Украинского комитета работавшим при немцах председателем Добромильского Райпотребсоюза – ЧЕРНЯК, 17-го августа в селе Маково убила 3-х офицеров – работников Райвоенкомата и одного сотрудника НКВД, выезжавших на село по мобилизации населения в ряды Красной Армии.

Выехавшая в село Маково за трупами убитых группа из 10-ти офицеров и бойцов, вооруженная станковым пулеметом лесом возле села Лещаны была окружена бандой, приняв бой потеряла 7 человек убитыми, в том числе 2-х офицеров и оставила станковый пулемет. Из окружения пробилась 3 бойца.

В тот же день в районе села Лещаны банда обстреляла работников РО НКГБ выехавших на села.

В ночь с 19- на 20-е августа с.г. на польское село Соколив, Стрийского района был совершен налет банды УПА. Убито 16 поляков мужчин, женщин и детей. Ранено 8. Бандиты сожгли 40 домов. Все население из села бежало.

Банда насчитывала в своем составе до двух сот человек, на вооружении имела пулеметы, гранаты, винтовки. Налет продолжался до рассвета. Бандиты ушли в направлении сел Малые и большие Дедушинцы.

В первые дни мобилизации в селах Мальнинска – Воля, Старява, Годин, Чернява, Мостисского района ни один военнообязанный на призов не явился.

15-го августа у хутора Кривяки, бандиты обезоружили двух красноармейцев, одного из них увели в лес.

17-го августа выехавшая в села опергруппа НКГБ была обстреляна бандой до 200 человек, а затем приняла бой, продолжавшийся до 40 минут.

В тот же день бандитами у села Мальнинская-Воля захвачены и уведены в лес 4 бойца и Лейтенант Красной Армии.

16-го августа в Яворовских лесах, Львовской области, граничащих с Мостисским районом, бандой УПА убиты Начальник погранотряда – Полковник и 5 бойцов сопровождавших его.

24-го августа в связи с поголовным отказом населения служить в Красной Армии, в село Волоща, Мединичского района, было направлено подразделение танковой части для облавы.

При проведении операции, отдельные бандгруппы оказали вооруженное сопротивление. Бандитами убит Гвардии Старший сержант СИДОРОВ.

Потери бандитов – убито 3, ранен 1, задержаны – 42.

При проведении чекистско-войсковой операции в район леса Хлопы, Николаевского района, подразделением внутренних войск НКВД убиты 28 бандитов, взяты в плен – 21, изъяты 3 склада с боеприпасами, 20 противотанковых мин, 60 гранат, автомашина и другие.

Аналогичные бандпроявления, совершение терактов нами отмечены в ряде других районов области.

В целях ликвидации бандформирований УПА и пресечения их преступной террористической деятельности, согласно приказа Военного Совета 4-го Украинского фронта, на территории Области с 18-го августа с.г. силами войск 4-го Украинского фронта, внутренних войск НКВД и аппаратами НКГБ и НКВД проведены ряд чекистского-войсковых операций и в первую очередь в районах концентрации банд УПА.

По неполным данным, за время операции убито 1174 бандита, взято в плен 1180. Задержано в лесах уклонявшихся от призыва в Красную Армию свыше 6000 человек.

За это же время изъяты трофеи:

Минометов	8
Пулеметов	26
Автоматов.....	34
Винтовок.....	423
Гранат.....	463
Складов.....	8
Патрон.....	до 100 тыс. штук.

В результате этих мероприятий, а также проведенной массово-разъяснительной работы в районах, усилился приток явки военнообязанных в Райвоенкоматы и на 1-е сентября 1944 года составлял 81,9%.

В ряде районов области, в числе явившихся на призыв имеются банды УПА.

Характерно отметить, что в числе явившихся с повинной, имеются активные члены ОУН, занимавшие руководящие положение средних звеньях ОУН и УПА.

В УНКГБ по Дрогобычской области явился один из районных руководителей военной разведки УПА, ОУНовская кличка “ГРАБ”, который заявил, что решил прекратить борьбу против Советской власти, так как видит беспомощность неорганизованных бандитских масс противопоставить себя технике и оснащению Красной Армии. При этом “ГРАБ” заявил, что такое мнение разделяет и ряд других ОУНовских активистов но приход их с повинной в органы НКГБ сдерживается боязнью быть расстрелянными за совершение ими преступления.

В первых числах сентября с.г. в УНКГБ явился второй активный ОУНовец – станичный референт ОУНовская кличка “ЧЕРНЫЙ”, который также высказал свою уверенность в невозможности эффективной борьбы против Советской власти.

После дачи откровенных показаний “ЧЕРНЫЙ” предложил привести в УНКГБ других раскаявшихся бандитов.

Имеющихся в распоряжении УНКГБ материалы свидетельствуют также от том, что по линии руководства ОУН и УПА даны указания бандгруппам разойтись по домам, имеющееся у них оружия скрыты в тайниках и ожидать соответствующего сигнала к сбору через связных.

Арестованный нами бывший полицейский, затем СС”овець, а в последние время участник банды УПА СЕЛЕЦКИЙ Владимир Николаевич, уроженец Черниговской области, ОУНовская кличка “ГОЛОДНЫЙ” показал, что в середине августа прибыл в состав банды “ЧУПРИНКА” из Сколевских лесов в Стрийский район /село Орув/ где по приказу банда разоружилась, закопала пулеметы, винтовки и гранаты, после чего разошлась по домам, до особого распоряжения.

Выездом Опергруппой на место указанный тайник обнаружен. 5-сентября из тайника изъяты 3 пулемета, боеприпасы к ним, 13 винтовок, гранаты и другие.

Характерным также является следующий факт. Войсками 4-го украинского фронта, 5 сентября проводилась операция по ликвидации крупной банды УПА в районе Мединичи – Наколаев. В операции участвовали бойцы, призванные в армию из местного население. По данным командования участие их в бою оценено положительно. Во время этой операции убито 186 бандитов, взяты трофеи.

Однако, по имеющимся у нас данным и по настоящее время бандпроявления по области не прекратились и имеют место в Рудковском, Николаевском, Ново-Стрелковском, Меденичском и других районах.

Активных организованных антисоветских проявлений со стороны польского населения области не отмечено.

На территории области, польским националистическим подпольем были созданы при немцах нелегальные полки так называемой “Армии краевой” в городах: Дрогобыч – Борислав, Стрии, Самбор и Перемышль.

С приходом частей Красной Армии на территорию области представители указанных полков, за исключением Перемышльского, связались с органами власти и командованием Красной Армии и сдали часть оружия. Однако, количество сданного оружия весьма мизерной основная его часть до настоящего времени находится в руках участников “Армии краевой”.

По нашим данным, в июне-июле 1944 года с английских самолетов Стрийскому полку “Армии краевой” было сброшено до 7 тонн вооружения и боеприпасов, а фактически сдано представителям Красной Армии всего лишь несколько экземпляров оружия. Возглавляющий полк представитель польского эмиграционного правительства в Лондоне /кличка “КОНРАД”/ выехал во Львов для получения указаний с дальнейшей тактике и работе подполья.

Командир Перемышльского полка “Армии кревой” поручик МАТЧИК на предложение командования Красной Армии о разоружении и сдаче оружия ответил отказом и перешел на нелегальное положение.

Среди польского населения нами зафиксированны высказывания о том, что после окончания войны под нажимом Англии и Америки Советский Союз вынужден будет отдать Польше территорию Дрогобычской области, поэтому следует придерживаться выжидательной политики.

Перед уходом з Дрогобычской области, немецкие контрразведывательные органы /гестапо, СД, жандармерия и полиция/, оставили и насадили сетку своей агентуры озадачили ее в ряде случаев на послевоенный период.

УНКГБ по гор. Дрогобычу вскрыта и частично ликвидирована резидентура гестапо ПЕТРУНЯКА. По делу арестован ПЕТРУНЯК Эдвард Дмитриевич, 1922 года рождения, поляк, работник поликлиники, являющийся резидентом который показал, что будучи завербован сотрудником гестапо ЛЯВФМАНОМ использовался последним по выявлению просоветски настроенных лиц выдал гестапо несколько человек.

При отходе немцев офицером гестапо КОЛИНБЕРГОМ был оставлен в Дрогобыче, в качестве резидента с указанием о проведении активной шпионской деятельности в послевоенный период, в пользу Германии.

ПЕТРУНЯКУ гестапо были переданы на связь как агенты ГРОСС, ДАМАНСКИЙ, ШАБЛИНСКИЙ и другие.

ГРОСС и ШАБЛИНСКИЙ нами арестованы, дали показания о своей принадлежности к агентуре противника.

Аналогичная резидентура нами вскрыта, также в Дрогобыче, участники ее были озадачены на сбор сведений разведывального характера.

Ряд арестованных нами, как в городе Дрогобычи, так и в районах области агентов контрразведывательных органов противника дали показания о своей практической деятельности при немцах. С приходом частей Красной Армии, на территорию области, они устроились на работу в разных звеньях советского аппарата.

ВИД. НАЧАЛЬНИКА УНКГБ ДРОГОБЫЧ. ОБЛАСТИ
МАЙОР ГОС. БЕЗОПАСНОСТИ
/Н. МОРОЗ/
“7” сентября 1944 года.
гор. Дрогобыч

Державний архів Львівської області. – Ф. 5001. – Оп. 6. – Спр. 46. – Арк. 36–41.
Оригінал. Машинопис.

¹ Секретар Дрогобицького обкому КП(б)У С. Олексенко на початку 1945 р. доповідав першому секретареві ЦК КП(б)У М. Хрущову: “Ми прибули в Дрогобич 7-го серпня 1944 року, а вже 12–18 серпня банди почали повсюдно активно діяти, нападати на наших працівників і окремі дрібні підрозділи частин Червоної Армії” (ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 6. – Спр. 49. – Арк. 105).

² Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 5001. – Оп. 6. – Спр. 46. – Арк. 31–34.

³ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 6. – Спр. 46. – Арк. 36–41.

⁴ Мануїльський Д. З. Українсько-німецькі націоналісти на службі у фашистської Німеччини: доповідь 6-го січня 1945 року на нараді учителів західних областей України / Д. З. Мануїльський. – К.: Укр. держ. вид-во, 1946. – 24 с.

⁵ Мороз О. Кожне ім'я – невмируще / О. Мороз // Дрогобиччина – земля Іван Франка: Збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріалів та мемуарів. – Т. 4. – Дрогобич: “Відродження”, 1997. – С. 440.

⁶ Українська допомогова акція // Вільне слово. – 1941. – № 28. – 10 вересня. – С. 3.

⁷ Ільницький В. Дрогобицька округа ОУН: структура і керівний склад (1945 – 1952 рр.) / В. Ільницький. – Дрогобич: Вимір, 2009. – С. 232; Хліборобський Вишкіл Молоді // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 21. – 23 травня. – С. 6; Хліборобський Вишкіл Молоді Стрийщини при праці // Голос Підкарпаття. – 1944. – Ч. 12. – 19 березня. – С. 6.

⁸ Ільшин І.І. Протистояння УПА і АК (Армії Крайової) в роки Другої світової війни на тлі діяльності польського підпілля в Західній Україні. – К., 2001. – С. 228, 230, 237.

⁹ Ільницький В., Галів М. Українсько-польське протистояння на теренах Дрогобиччини (1943 – 1944 рр.): документи ОУН і УПА. – Дрогобич: Посвіт, 2008. – 60 с.

¹⁰ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 34. – Арк. 53–56.

¹¹ Гіперболізація чисельності підпілля ОУН та частин УПА представниками радянських спецорганів виявлялася і в майбутньому. Так, О. Сабуров у доповідній секретареві Дрогобицького обкому КП(б)У С. Олексенку (березень 1945 р.) зазначав, що на серпень 1944 р. на теренах Дрогобицької області налічувалося 100 “бандформувань (куренив, сотень, кушів і боївок)” загальною чисельністю 12,5 тис. осіб (ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 6. – Спр. 55. – Арк. 97).

¹² Шанковський Л. УПА на Стрийщині / Л. Шанковський // Стрийщина: історично-мемуарний збірник Стрийщини, Скільщини, Болахівщини, Долинщини, Рожнятівщини, Журавненщини, Жидачівщини і Миколаївщини. – Нью-Йорк–Торонто–Париж–Сідней: Комітет Стрийщини, 1990. – Т. 1. – С. 202.

¹³ У пізніших документах чисельність куреня під командуванням “Різуна” (на осінь 1944 р.) радянськими спецорганами визначалася приблизно у 400 вояків (Див.: ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 6. – Спр. 49. – Арк. 104; Спр. 55. – Арк. 99).

¹⁴ Літопис УПА. – Торонто–Львів, 1993. – Т. 19. – С. 73; Літопис УПА. Нова серія. – К.–Торонто, 2007. – Т. 9. – С. 283, 295–297, 312; Забілий Р. Нарис історії куреня “Скажені” / Р. Забілий // Український визвольний рух. – 2003. – Вип. 1. – С. 141; Забілий Р. Операція УПА з перетину німецько-радянського фронту в січні-жовтні 1944 року // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 16: Ювілейний збірник на пошану Івана Патера. – Львів, 2008. – С. 533–534; Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940 – 50-х роках / Анатолій Русначенко. – К.: Університетське видавництво “Пульсари”, 2002. – С. 243.

¹⁵ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 6. – Спр. 49. – Арк. 107; Спр. 55. – Арк. 100.

¹⁶ Мороз В. Українська Народна Самооборона (УНС) на терені Дрогобицької області (1943 рік) / В. Мороз // Визвольний шлях. – 2000. – Кн. 6 (627). – С. 71.

¹⁷ ГДА СБУ. – Ф. 1. – Оп. 96 (1954). – Спр. 12. – Арк. 73–74зв.

¹⁸ Села Татаринів (Рубанівка), Мала Горожанка, Повергів, Колодуби (на сьогодні перше з них – у Городоцькому, решту – в Миколаївському районі Львівської області).

Микола Галів, Василь Ільницький.

Матеріали радянських спецорганів про українське і польське підпілля на Дрогобиччині (серпень–вересень 1944 р.).

У статті надруковано два радянські документи НКВС і НКДБ, які є репрезентативним джерелом як до історії діяльності радянських спецорганів, так і українського визвольного руху та осередків польського підпілля на Дрогобиччині у серпні–вересні 1944 р.

Mykola Haliv, Vasyl Ilnytskyi.

The documents of Soviet special services about Ukrainian and Polish underground in Drohobych region (August–September 1944).

The paper published two documents of NKVS and NKDB, that is an important source to the history of Soviet special services, Ukrainian liberation movement and the Polish underground in Drohobych region in August and September 1944.